

ՄԵԾԱՄԵԾ ՀԱՐՈՒԱԾԻ ԲՆՈՒԹԵԱՆ

ՄՐՐԻԿԻ

Մրիկի մէջ փոքրիկ բայց շատ օգտակար ընկերութիւն մը կայ, որոյ վախճանն է տեղեկութիւն տալ ամէն գաւառներու վաճառականութեան վրայօք, որք կը լինին աշխարհքիս ամէն կողմ դնացող նաւերու վրայ: Ճլմարտութիւն (Veritas) դիւանն, այս է իր անունն, կը հրատարակէ ամէն ամիս՝ կորսուած կամ անդարմանելի ֆրանսներ կրած նաւերու վիճակագրութիւնն: Յայտնի է որ այս ձախորդութեանց պատճառներն շատ են և բազմաթիւ, օրինակի համար, մէկ-մէկու զարնուիչներ, լեռնակուտակ տառայցներու հանդիպիլն, մշուշն ծածկուած ժայռերը, կողմնացուցին սխալները, հրդեհն և վերջապէս հնութիւնն: Բայց այս ձախորդութեանց ամենէն մեծ պատճառք մրրիկներն են: Ահաւասիկ եօթը տարուան վիճակագրութիւն՝ զոր նոյն դիւանէն հանած եմ:

Կորսուած նաւեր

	առագաստաւորք,	չոգեւորք.
1872	2682	188
1873	2165	204
1874	1999	131
1875	1524	153
1876	1398	132
1877	1649	115
1878	1268	110
7 տարուան մէջ.	12685	1033

Ասիէ հայիւ ըրէք թէ մեր սովորաբար առ մրրիկս վճարած տուրքն 'ի

մարդ և 'ի դրամ որչափի կը հասնի: Ուղեւով հոս գեղեցիկ և հաւատարիմ ծովու վրայ մրրիկի մը նկարագրութիւնը դնել, թղթատեցի Հոմերոսի Ողիսսէականն, Վիրգիլիոսի Ենեականը, Գամեսիսի Լուսիայը, Վոլգէի Հանրիականն, Շաղապրիանի Մալտիքը. պէտք է ամէն գիւցազներգութիւն իր մրրիկն ունենայ, ինչպէս ամէն թատրերգութիւն իր երազը: Դժբաղդաբար այս մրրիկներն, ինչ որ ալ լինի իրենց մատենագրական յարգն և արժէքն, ճամբրիտ չեն կրնար համարուիլ: Միայն վիկտոր Հիւկոյի, Ալխառաշուրաց ճովու մրրիկն՝ որ բնութեան մէջ վրձինի խոշորագիծ հարուածներով նկարուած պատկերի մը կը նմանի, դիտնական արժէք մ'ունի և եթէ մատղիւր ընթերցմամբ խորհրդածուի՝ իրականութեան զգացումն կու տայ. այսպիսի արգիւնք ես պիտի չկարենամ յառաջ բերել որչափ ալ արձակ նկարագրութիւններս բազմապատկելու լինիմ:

« Ծովն այնչափ խաղաղ էր, որ լճացեալ և անշարժ կը կարծուէր: Երկինք պարզ էին. ամէն կողմ՝ փոխանակ երկնագոյն կապոյտին ճերմակութիւն մը տարածուէր էր. այս ճերմակութիւնն մասնաւոր բան մը կը նշանակէր: Արեւմտեան կողմը հորիզոնին վրայ՝ ձախորդ երևութիւն նշան՝ փոքրիկ բիծ մը կը տեսնուէր, որ թէպէտ անշարժ բայց երթեւով կը մեծնար. ժայռերու մօտ կամայ կամայ ալիքները կ'աճէին:

Ժլիկաղ ունէր իր նաւահանգստին մէջ ալեւայ բռնութիւնը մեղմացնող ալեճուի շէնքը (brise-lame). մրրիկ մը կը մերձենար . . . »

Ահաւոր էր արեւմուտը, ուսկից պարիսպ մը կարծես թէ կը բարձրանար. ամպեղէն մեծ պարիսպ մը, աստի անտի պատերով երկինքը, յամրաբայլ

հորիզոնէն դէպ 'ի զենիթ կը բարձրանայր։ Այս միջոցի պատուարն կ'ընդլայնէր և կ'աճէր՝ իւր հիմն հորիզոնէն բաժնելու, և միապաղաղ ու լուսթեամբ կը բարձրանայր։ Արեւը գունատեալ չեմ գիտեր ինչպիսի շարագուշակ թափանցութեան մը ետևէն՝ այս դիմը կը լուսաւորէր։

Օղոյ մէջ խզդուկ տարութիւն մը կը տիրէր, երկինք փոխանակ կապոյտի՝ ճերմակ գոյն մ'առած էր, որ կը փոխուէր դեղին, կարծես թէ մեծ դեղնագոյն վիմառատակ մ'էր։

Ոչ հով, ոչ արեւ և ոչ աղաղակ։ Յանկարծ արևն կը գոցուի, բարձրացող միջոց արևուն հասած էր, խտանալով և կարգ կարգ լինելով նոր կերպարանք մը զընցեր էր։ Թէպէտ և փայլակ չըկար, բայց սոսկալիլոյս մը տարածուած էր ամէն կողմ։

Բարակ սպիտակագոյն խոտորնակ ձուլած ամպ մը, չգիտեմ ուսկից եկած, հիւսիսէն դէպ 'ի հարաւ այն բարձր և արջնագոյն պարիսպը առ 'ի շեղ կը կտրէ, իսկ ասկէն պղտիկ ու շատ ցած ամպեր, բոլորովին սև՝ մէկ-մէկու հակառակ գիրքով կը սաւառնին, առանց գիտնալու թէ ինչ պիտի լինին։ Դէպ յարեանք քիչ մը երկնից պայծառութիւն կը տեսնուէր, և ահա այն իսկ կը գոցուէր։ Առանց հով մի ղգալու՝ թռչնոց աղուամագի բազմութիւն մը ասա անդ ցրուելով՝ անցաւ, կարծես թէ ահագին թռչուն մը՝ այս աղամպին պարսպին ետևի կողմը իր փետուրները կը թափէր։ Կիմաջուէր որ բան մ'առաջ կու գար. յանկարծ ահագին շանթ մը ձայնեցաւ։

Այս հարուածին հետ բնաւ ելել-որական շողին՝ չտեսնուեցաւ, կարծես թէ արջնագոյն շանթ մ'էր։ Դարձեալ լուսթիւնը կը պատէ, և այս միջոցս կարծես թէ գիւք առնելու միջոց կը թուի։ Ապա ետեւ ետև և ծանրութեամբ սկսան շողողալ փայլատակունք, որոց չէին ընկերեր որոտմունք։

Ահա նախերգանք. ահաւաստիկ տուալին արարուածն. « Ժիլիադ զգաց մէ,

Պրաւ. Գ

կէն որ հով մը իր վրայէն կ'անցնէր, և յորդ անձրև մը սկսաւ իր չորս կողմը տեղալ, ապա երկրորդ կայծակի հարուած մը, և հովը կը սաստկանայ։

« Ահաւոր էր վայրկեանն. յորդահոս անձրև, մրրիկ, փայլատակմունք, շանթիք, ալիք՝ որ մինչև յամպս կը բարձրանային, աղաղակը, կերկերումն, շփունք, շառաչունք միանգամայն կը լսուէին. ճիւղաց խառնուրդ մը։

« Հովը կայծակնախառն կը շնչէր, անձրևն ահագին սաստկութեամբ կը տեղայր. բովանդակ տարածութիւնը վրդովեալ Տուրլեն ժայռին վրայ կը հոսէր։ Անթիւ աղաղակներ կը լսուէին, ուսկից կու գային այս ձայները։ Երբեմն կարծես թէ կը խօսի և հրամաններ կու տայ, երբեմն ալ աղաղակք, սուր ձայներ, տարօրինակ զոդքոյուն շարժումներ, և այն մեծ վսեմական կաղկանձինն՝ որոյ նաւաստիք յաղորդ Ուլկիսունու անուն կու տան։

« Հովի անթիւ և խուսափող պտոյտները շնչելով կը շրջըջէին ջուրերը, կոհակք այս պտոյտներով ուռած՝ ժայռերու վրայ կը նստուէին։ Ահագին փրփուրն ամէն ժայռերէն վեր կը բարձրանայր. տեղ տեղ կարծես թէ անշարժ կեցեր էր մինչդեռ ուրիշ տեղեր հովը մէկ մանրերկրորդի մէջ քսան կանգուն կը կտրէր։ Որչափ որ մարդուս տեսութիւնը կը զօրէ՝ ծովը ճերմակ կը տեսնուէր, վասն զի փրփուրը կը ծածկէր զհորիզոնն։ Մէկէն մրրիկն իր վերջին կատաղութեան կը հասնի, և իր ահաւորութիւնը սարսափի կը փոխուի։ Բստ նաւաստեաց՝ այս վայրկեանէս սկսեալ հոգն կատաղի խնկի կը նմանի »։

Ահաւորիկ առաջին մասը՝ զոր վախնալով ուղալիլ՝ ամէն տեղ համառօտեցի. գանք երկրորդին։

« Յանկարծ սաստիկ պայծառութիւն մը կը սկսի. անձրևն կը դադրի, և ամպերը կը ցրուին։ Զննիթին վրայ տեսակ մը բարձր և միազոյն պատուհան մը կը բացուի. փայլատակունք կը դադրին։ Անկի այս վայրկեանիս քան թէ ամպոյց

սեռութեան միջոց երեցաւ, չգիտցուիր ինչո՞ւ համար, անշուշտ ընդհանուր շը-
փոթութիւնը դիտելու պատճառաւ, այն
նորօրինակ կոպոյտ լուսոյ չըլնական,
զոր սպանիացի ծեր նաւաստիները սւշք
մըրկի կը գուշեն: Հուսկ ուրեմն յայտնի
եղաւ՝ որ այս նշանն՝ մըրկին վերստին
սկսելու նշանն էր: Հովն հարուային—
արեւելքէն դէպ 'ի հիւսիսային — արեւ-
մուտս կը շնչէր:

« Մըրկիլը կատաղի հովերու նոր
խումբով նորէն կը սկսէր, հիւսիսն յար-
ձակման կը պատրաստուէր: Նաւաս-
տիք այս ահաւոր վերադարձիս՝ ձողմ
խորտակման անունը կու տան: Հա-
րաւային հովը շատ անձրեակքեր է, իսկ
հիւսիսային ընդհակառակն կայծակնա-
բեր: Այս է ահա այն վայրկեանն՝ յո-
րում շարունակ կը փայլատակէ, և զոր
Քիտալիթոն չըլէժ վաշխառակակց
կ'անուանէ »:

Յաւելով կը համառօտեմ աստ վերջ
տալու համար... « Երբ 'ի ժիլիադ
այս բանս կը կատարուէր, ճերմակ բան
մը իր քովէն անցնելով՝ ստուերին մէջ
կ'աներևութանայ. ուրուր մի էր: Մը-
րըրկի մը ժամանակ ասկէ աւելի գե-
ղեցիկ երևոյթ չի կրնար ըլլալ: Թոյնոց
մէջ տեղ ելնելը մըրկի դադարման նը-
շան է: Անձրեւն յանկարծ կը դադրի,
ապտ սմպոց մէջ այլանդակ հորովում
մը կը տեսնուի միայն, մըրկին տախ-
տակի գետին իյնալու պէս կը դադրի,
և ամպերու ահադին մեքենային կը սկսի
քակուիլ: Երկնից պայծառութիւն մը
զխաւարը կը հալածէ. ժիլիադ ապշած
կը մնայ. կէսօր էր: Մըրկին քսան ժա-
մէն աւելի տևեր էր, հովն որ իրեն ա-
ռաջնորդ եղած էր, նոյնը դարձեալ գին
քը տարաւ: Ահաւոր և ընդարձակ մը-
թութիւն մը բոլոր հորիզոնը պատեց:
Յրուած և փախստական մշուշը խառն
'ի խառն կը գիզուի, ամպոց մէկ ծայ-
րէն միւս ծայրը՝ նահանջման շարժու-
մէ կը կատարուի, երկայն բարակ եր-
թալով նուազող չնչիւն մը կը լսուի,
անձրեւի վերջի կաթիլները կը թափին,
և բոլոր այն որոտացող ստուերը կը

մեկնի տհաւոր կառաց շառաւմամբ:
Անդէն և անդ երկինք կը պարզուին »:

Աքանջելի է այս նկարագրութիւնս,
զոր պիտի չուրանայ նաև դարդացեալ
գիտութիւնն անգամ: Ինչպէս կը տես-
նէք այս մըրկին միւս սովորական մըր-
կիներու պէս՝ նոյն տեղոյն վրայ չը-
ձևացաւ, վասն զի հեղինակն այնպիսի
բան մը կը նկարագրէ, որ հեռուէն յա-
ռաջ կու գայ, և նոյն տեղոյն վրայ չի
ցուար: Վասն զի ըստ հեղինակին այս
շառաւոր կառաց ամբոխն, իր ասպա-
տակութիւններն հեռուներն ալ կը գի-
մէր սիւսերու, վերջապէս հեղինակին
դադարարին մէջ այս մըրկին անցնող
բան մ'է: Դարձեալ չենք տեսած որ
չորս կանոնաւոր հովերը չորս կէտե-
րէն միանգամայն շնչեն:

Մըրկին առաջին մասին մէջ մէկ հով
մը միայն կտոր՝ Արեւելեան—Հարաւային,
այսպէս մէկ մը կը շնչէր երկրորդին մէջ
ալ՝ Արեւմտեան—Հիւսիսային. և ասոր
համար է որ նկատմամբ մըրկին կենդրո-
նին կոր գծին քով կենցող իրք՝ իրօք կը
կատարուին հիւսիսային լայնութեան
40 աստիճանին ասղիի կողմը:

Հիմա աւելի հասարակածին մօտ ե-
ղող երկիրներն քննենք: Անցեալ սեպ-
տեմբեր ամսոյն 26ին օդագրին մէջ կը
կարդանք:

« Ծովային պաշտօնակալն իմացեր է
որ Անտիլեանց ծովու մէջ՝ ձմեռուան
վերջերը սաստիկ կերպով շնչող հովե-
րէն մէկն՝ յանկարծ կայծակի հարուա-
ծի պէս Մարտինիի վրայ կը հասնի,
ուր շատ միամտեր և անթիւ ծովային
ձախորդութիւններ կը պատճառէ:
Գլխաւորաբար Ս. Պետրոսի քաղաքն
նաւանքոյթն (rade) հարուածին են-
թակայ եղան: Հովն կատաղութեամբ
սկսաւ շնչել վերջի սեպտեմբեր ամսոյն
չորսին երեկոյեան ժամանակ: Երեկո-
յեան ժամը 8ին օդաչափ գործին 758
հազարորդականը բարձր էր և օդն ալ
գեղեցիկ: Կամոց նուազումը կը սաստ-
կանայ, հովը կը շնչէ արեւմտեան—հա-
րաւէն գէպ 'ի արեւմտեան հիւսիս, օդա-
չափ գործին գեռ աւելի վար կ'իջնէր,

և ժամ 11ին հոգի անհնարին սաստկութեամբ կը շնչէր, և հեղեղորէն յորդաններ և մը կը տեղար միանգամայն:

Ի Ս. Պետրոս շատ մը տուններու տանիքները կործանեցան. բայց աւելի սրտաշարժ տեսարանն 'ի նաւանդայի ինչէր, ուր գրեթէ բոլոր նաւերը իրենց խարխիւն ընդ քարշ կը տանէին, և մեկը մէկ քարշելով՝ ծովափանց վրայ կը ջախջախէին:

Գաղղիական թղթաբեր նաւերն իւր լուս, թափաթէօր, Պայաւտէր և Միլիւր, և անգղիական երկկայման նաւ հիլոն բոլորովին կորսուեցան: Գաղղիական եւ ռուսկայման Միլիւրի նաւ ալ ծովեզերք նետուեցաւ, բայց որովհետեւ երկաթեայ նաւ էր՝ չլախջախեցաւ և կրնայ նորագուիլ, թէպէտ և սաստիկ վնասուեցաւ:

Տասնմէկ հատ եզերքէն դնացող նաւեր կորսուեցան: Փոքրիկ չորհնաւն իւր լալը, որ Ս. Պետրոսի՝ կղզւոյ վաճառականական քաղաքին ծառայութիւն կ'ընէր՝ 'ի Գորթ-տը-Պուան, ուր կը նստէր կառավարութիւնը, ընդ քարշ տարուելով՝ ընկըզմեցաւ: Ուրիշ շատ մը նաւերու վրայոք լուր չկայ, որոց մէջն էր նաև անգղիական նաւ մը՝ Մորկինկ-Սիւար, որ միւրըմէն առաջ Ս. Պետրոսէն ճամբայ ելած էր: Մարտիկայի Լուսովիգ-Շարլլը՝ որ ծովու մէջ էր միւրիէն բոլորովին անպիտանացաւ: Միւրիկն ցամաքի վերայ բրած վնասներն ուհատօր են, բոլոր եղած կորուստն երկու միլիոնէն աւելի կը համարուի:

Բայց այս շրջանաւոր փոքրիկ հով մ'էր, և քիչ վտանգաւոր: Անդիւնանց շրջանաւոր հովերու ճշգրիտ գաղափար մը տալու համար, յիշենք 1780ին հոկտեմբեր 10ին հանդիպածը, զոր դեռ այսօր ալ մեծ մարիկ կը կոչեն: Բոլոր Անդիւնանիները անցաւ, և իր ձգած կոր գիծը մինչև հիւսիսային Ասլանդեանն հասաւ: Այս միւրիկս արամազիծն՝ սկըսելէն 'ի վեր՝ հովին ենթակայ եղող կղզեաց սահմանագիծ վերջին կէտերն էին թրինիտատ և Անթիպոյա, իսկ իր

կենդրոնն Պարպատի վրայէ 10 աստիճան անցաւ և 'ի Սուրբ-Լուսի, ուրոք ամբողջապէս քանդուեցան և ուր գրեթէ բան մը ոտքի վրայ չմնաց, ոչ ծառ, ոչ տուն: Ի Սուրբ-Լուսի ամենէն հաստատուն շէնքերն ալ կործանեցան, որոց տակ վեց հազար մարդ ջախջախեցան: Հոն դանդաղ անգղիական նաւատորմի զրեթէ բոլորովին անպիտանացաւ:

Անկարելի է, կ'ըսէ Պ. Գ. Ռոսինի՝ իր պաշտօնական թղթակցութեան մէջ, նկարագրել Պարպատիոյ մէջ տեղիք ունեցող տեսարաններուն ահաւորութիւնը և թշուառ բնակաց խեղճութիւնը: Զէն կրնար հաւատալ՝ եթէ անձամբ ականատես եղած չլինէի, որ հովը միշտ 'այսպիսի հաստատուն շէնքեր կրնայ բոլորովին կործանել: Երբ առաւօտ եղաւ, այն արգաւանդ և ծաղկեալ երկիրը ձմեռաւան տխուր կերպարանք առած էր, տերն մ'իսկ ծառերուն վրայ չէր տեսնուեր, միւրիկն ալ մէն բան խորատկեր աւերեր էր:

Երբ անցնելով Մարգինիգի վրայէն, Գաղղիական յիսուն պատերազմական նաւերու խումբ մը կը պաշարէ, որոց մէջ 5000 զինուորականք կային, և վեց կամ եօթն նաւատափք միայն կրցան ազատիլ այս նաւակոծութենէն: Միւրիկն ուրիշ առանձին կեցող պատերազմական նաւերէն շատերն՝ որոց որ հանդիպեցաւ, ընկըմեց իրենց նաւազնեցով:

Մարգինիգի մէջ 9000 մարդ մեռաւ, 1000 'ի Ս. Պետրոս, ուր միանգամայն ծովու սաստիկ բարձրանալուն միջոց՝ 500 բնակութիւնք անբերութեացան: Ի Գորթ-Ռուայեալ՝ մայր եկեղեցին, եօթն եկեղեցի, և հարիւր քառասուն տուն կործանեցան. հազար հինգ հարիւրէն աւելի հիւանդ և վիրաւորեալ հիւանդանոցին աւերակաց տակ թաղուեցան: Ս. Վինչէնցիոս կղզւոյն Գինկըսովի քաղաքին վեց հարիւր տունէն տասնուչորսն միայն ոտքի վրայ մնացին: Մարտկոցներէն՝ թնթանութները իրենց տեղերէն չարժեցան հովին բըռ-

նույն ենէն, որ անոնցմէն մէկը 126 մեղք հեռաւորութեամբ նստեց:

Պատեարագմ կար սոյն ատեն ընդ Գաղղիացիս և ընդ Անդղիացիս. բայց այն պիտի խառնակութեան ժամանակ, այն չափ աւերակաց մէջ, տտելութիւնք տեղիք տուին մարգասիրութեան վաւմբղգոցման. Տը Պուիլէ մարգէզն՝ որ Մարգինիդի կառավարն էր, այս հասարակաց նաւաբերութեան վերջը գերի ինկած անգղիացի նաւաստիները ազատ թողուց:

Այսպիսի շատ օրինակներ կրնայ զուրկեամբ առաջ բերուիլ, վասն զի փոթորիկք և մրրիկք ամէն ծովերու վրայ՝ տարւոյն ամէն եղանակներուն մէջ մեծամեծ փրաններ կ'ընեն. և ես կ'ըսեմ որ այսօրուան օրս գիտութեան ամենէն աղէկ ճանչցած բնական հաւուածն այս է: Մրրիկք հիմակ չեն նկատուիր իբրեւ պատահարք կամ յանկարծական դիպուածք՝ ուրք աստ և անդարտաբոյ կարգի պարագաներէն յառաջ կու գան: Օրէնքներ կան՝ ըստ որոց կը շարժին մրրիկք իրենց ընթացից մէջ, ինչպէս մուրաւիք՝ հաստատուն օրէնքներով կը շրջին արեւուն շորս կողմը: Նաւագնացից ապահովութիւնն այս օրինաց ծանօթութենէն կը կախուի, վասն զի ամէն հնարք այս օրէնքներով գտնուած են, զորս 'ի գործ պէտք է դնել՝ երբ աշպարհի ահաւոր երևոյթնութեան հանդիպուի: Այս հնարքներն՝ Միւլըրկաց օրինաց սլաւապաւնոքիւն ախպուսով 1875ին հաւաքածոյի մը մէջ տեսեր եմ ընդարձակօրէն, օրէնք մը՝ անմտաբար արհամարհուած օգտաւններէն, որոնք գեռ այս մեծամեծ երևոյթներու վրայոք ճիշդ գաղափար մը լիցցան ունենալ, ընդ հակառակն նաւաստիք մեծ յարդ կու տան այս օրինաց:

Հիմա պիտէ ամէն մարդ՝ որ օդոյ վերի կարգերը, ինչպէս ծովն, անգաղար հասարակածէն դէպ 'ի բեռները վազող հասանքներէ՝ (որոնք ստոյգ գետի կը նմանին) ակօսաբեկ կը լինի: Մէկէն կը հասկցուի որ այս հասանքներու (ինչպէս նաև մեր գետերուն զուգահե-

ռական ճիւղերու արագութեան) անհաւասարութենէն՝ կը ծնանին ահագին շրջանաւոր շարժումներ, որոնք մեր կիսադնդին վրայ՝ ժամայոցի մը ասեղնեւուն հակառակ դիւրով՝ անփոփոխ ամէն դէպ 'ի ձախ կը դառնան, իսկ հակադիր կիսագունդին վրայ՝ ձախէն դէպ յաջ:

Գիտենք որ այս ահագին հովերու պատյոններն հորիզոնական դիրքով վար կ'իջնեն, և ուշափ որ օդոյ ցած և խիտ կարգերը թափանցեն՝ այնչափ աւելի կ'ամփոփուին, մինչև որ երկրիս վրայ հասնին. այն ատեն երկրի վրայ հանդիպած արկերներու դէմ բոլոր իրենց վերի հոսանքներէն առած զօրութիւնը կը գործածեն: Այս ահաւոր շրջանաւոր հովերն իրենց ընթացքին մէջ վերի հոսանքներուն կը հետեին՝ որոց մէ առաջ եկած են և որոցմէ իրենց ոյժն և զօրութիւնը կը ստանան:

Այսպէս երկրիս վրայ կ'իջնեն բարձրագոյն հոսանաց կոր գիծը ձգելով աւտոր վրայ, և նոյն հոսանաց երագութեամբ կամ արտաբոյ կարգի երագգնացող շողեկաւոր մը՝ թան մը զիրենք չի կրնար կեցընել, վասն զի իրենց շարժման սկիզբն երկրիս ամէն արգեքն ենքէն վեր է. ծովու վրայ այրեցեալ գօտիէն բառեխառն գօտին կ'անցնին, և ամբողջ շարաթիւներէ վերջը՝ բեռաւ յին գաւառներուն մէջ կ'երթան կը ցրուին՝ երկրիս վրայ, կանոնաւոր ընթացքով մը կ'անցնին հովիւները և ընթանց գօտիները, առանց յետախալացութեան: Այս պատճառաւ յեւրոպահիս շրջանաւոր հովերն կամ մըրրիկներն Միացեալ-Նահանգաց հարաւային կողմէն կը սկսին, կ'անցնին Միութեան (Union) լայնածաւալ երկիրը և Ատլանդեան Ովկիանոսը 1500 մղոն կը կտրեն, կամաց կամաց լայնեալով, երբեմն այ՝ երբ սաստիկ մեծ տարածութիւն ստանան՝ մէկ զմէկ բաժնելով, բայց միշտ առանց շեղիւր: Ոչ երբեք հանդիպած է՝ որ մրրիկ մը Գաղղիոյ մէջ սկսի, և հակառակ ընթացքով Միացեալ-Նահանգաց մէջ երթայ:

Նոյնպէս նաեւ միւս կիսադննդային վրայ ալ մըրիկներն՝ որոնք մեր Միութեան կողմէն կ'աւելցուցնեն, նաեւ Մաւուրիս կողմէն վրայէն կամ անոր գիմացէն կ'անցնին: Ոչ երբեք տեսնուած է՝ որ մըրիկ մը հակառակ ընթացք բռնէ և զաղղկական կողմէն անգղիականը անցնի: Մըրիկներուն հարաւային կիսագնդային վրայ ձգած կոր դիմերն՝ մեր կիսադննդային վրայ ձգուածներուն պէս կանոնաւոր են. մանաւանդ ճիշդ նոյն ձևն ունին, որք նաեւ բոլորովին երկրաչափական այս մասնաւորութիւնն ունին՝ որ հասարակածին մակերեւութին նկատմամբ առաջիններուն զուգադաս կը գտնուին:

Այս օրէնքներէն անմիջապէս պայծառ գաղափար մը կը ծնանի. վասն զի կոր գծին ձևն և ընթացքին երազութիւնն մերձաւորապէս ճանչցուած են, երբ շրջանաւոր հով մի սկսի մէկ կողմէ շնչել, և անոր կեդրոնը կը դիտարկուի, կրնայ մէկը աշխարհագրական տախտակի մը վրայ անոր ընթացքը քաշել և յառաջագոյն լինել որ այս ինչ ժամանակին այս ինչ աեղը պիտի հասնի: Եթէ ելեկտրական պարան մը երկու գաւառները միացուցած, լինի զայն՝ ուսկից կը սկսի և զայն՝ ուր կը դիմէ, շատ գիւրդին կը լինի օրերով առաջ մէկ կողմէն մէկալ կողմը հեռադրով մըրիկին դալուստն իմացընել: Այս բանն հաստատուեցաւ ընդ մէջ միացեալ-հասնողաց և իւրապիտ, որոյ սկիզբ տուաւ Պ. Պէննէզ, Նիւ-Էօրք Հէրալալ լրագրոյն հեղինակն: Օդաբանական պաշտօնարարն այս օրադրին տան մէջ հաստատուեցաւ և քաջ օդաբանի մը յանձնուեցաւ, Պ. Ժերոմ Գոլլինի: Միութեան բնդարձակ երկրի վրայ նոյն տեղւոյն նշանակաց հեռագրատուններու ձեռքով ժողովուած հեռագիրներն՝ աւելն օր այս պաշտօնարարն կը զրկուին. հան աշխարհագրական մակարդակաչափներու վրայ իւրաքանչիւր շրջանաւոր հովի գիտուած ընթացքը կը գծուի. մերձը անոր կոր դիմն մինչ եւրոպայի երկիրները կ'երկնցուի, հետեւելով եր-

կայն փորձառութեամբ ժողովուած ծանօթութիւններու: Այսպէս կրցան նշանակել եւրոպայի մէջ ամէն մըրիկ նոյն վայրկեանին երբ Միացեալ-Նահանգները կը թողուր Ատլանդեանն անցնելու համար: Ասիկայ են նաեւ այն եղակոն ծանօթութիւններն՝ զորս կը գտնէ Գաղղիոյ ժողովուրդն լրագրաց մէջ. «Մըրիկ մը Ատլանդեանն օվկիանոսը կ'անցնի. այս ինչ թուոյն» 48° լայնութեան վրայ պիտի գտնուի, այն ինչ թուոյն՝ պիտի մտնենայ Գաղղիոյ, Անգլիոյ կամ Նորվեկիոյ երկիրներն. այսպիսի բանութիւն մը պիտի ունենայ, և այս կամ այն փոփոխութիւնը յառաջ պիտի բերէ օդոյ մէջ, և այլն, և այլն ու նուաշտիկ կը լսեն, որք այնպիսի ուղղութեամբ ճամբորդութիւն պիտի ընեն՝ կ'ուշացնեն իրենց ճամբայ երեւն, և կամ կը չափաւորեն իրենց ճամբան. նշանատարք օրերով առաջ իմանալով, կ'աճապարեն իմացնելու մըրիկն մէկալ երկիրներուն կամ նաւերուն և նաւակներուն՝ որք բաց ծովու վրայ կը գլուխուին, և այս զգուշութիւններով անհամար գծախառնութեանց առջև կ'առնուին:

Տարակոյս չկայ որ այս լուրերն՝ որք Ատլանդեանն օվկիանոսի անցիկ կողմէն կու գան, 4500 միլոն հեռաւորութեամբ, ամենայն ճշգրտութեամբ չեն կատարուիր: Շրջանաւոր հով մը կրնայ ճամբան ուրիշ հովերու բաժնուիլ, կամ նոյն իսկ ցրուիլ. իր կոր դիմն, իրենց երազութիւնն այնչափ ապէկ չեն ճանչցուած՝ որ բոլորովին ստոյգ ըլլայ: Ինչպէս որ մէկ միլոն հեռաւորութիւն, կամ քանի մը մեղր հեռաւորութիւն ունեցող կէտի մը վրայ՝ զոր զարնել կ'ուղղուի թնդանօթի հարուածով, մարդ ապահով չի կրնար լինել, նոյնպէս կրնայ լատուիլ նկատմամբ եւրոպական երկիրներուն՝ ուր պիտի մտնենայ մըրիկն:

Այս լուրերն ճշգրտաւ տարբեր են այն լուրերէն՝ զորս եւրոպական օդաբանական պաշտօնարարն կը պատրաստեն ամէն օր իրենց մերձաւոր երկիրներու համար: Հոն հեռագրով զանազան եր-

կիրնեբու վրայ եղած գիտողութիւնները կը ժողովուին, և անոնցմէ երկրորդ օրուան համար օգտակար նախատեսութիւններ կը հանուին: Եթէ մրիկ մը սկսի՝ դաւաւին մէկալ ծայրը կ'իմացնեն, բայց որովհետեւ մրիկն քանի մը ժամուան մէջ բոլոր Գաղղիա կ'ընթանայ, գրեթէ հեռագրին հասած ժամանակը կը հասնի: Հոսընդ հակառակն Հերալտի լուրերը հինգ կամ վեց օր յառաջ Լոնտրա կը հասնին:

Հետաքրքիր լինելով գիտնալու թէ որչափ ճշգրտութիւն կրնան ունենալ Հերալտի պաշտօնարարը, դիմեցինոյն իսկ առ Պ. Ժէրոմ Գոլլին, քանի մը տարի յառաջ, Պատասխան տուաւ ինծի և զրկեց իր հեռագրաց ցուցածն իւրաքանչիւրին ստորև իրենց ունեցած եքքն ալ գրելով: Զարմացմամբ տեսայ որ գրեթէ ամէնն ալ ճիշդ եղած էին. միայն վերն ըստած անստուգութիւնն ալ կը տեսնուէր: Մի և նոյն ժամանակ Պ. Գոլլին առ իս կը գրէր՝ որ բեռնային ծովերու վրայ մեծ քննական ճամբորդութիւն մը պիտի ընէ, որպէս զի նոյն իսկ այն երկիրներու վրայ՝ որք իրեն անձանթօթ էին, կարենայ կատարել իւր քննութիւնըն, նկատմամբ մրկաց շարժման: Վայրկեան մը մտածեցի՝ որ նկատմամբ այս ձեռնարկին իրեն հա-

կառակ խորհուրդ մը տամ. իրեն պիտի ըսէի որ ձեր միտքը զբաղեցնող մեծամեծ դժուարութեանց լուծումն բեւեռներու վրայ պիտի չգտնէր: Հոն շրջանաւոր հովերու շարժումներն իրենք զիրենք կ'աւերեն. այն նեղ զուգահեռականներու մէջ վարի լայնութեանց վրայ ստուգած կանոնաւորութիւնք չի կրնար գտնուիլ. ուստի ձեր ձեռնարկն լի է վտանգոք և ձեր գիտութեան համար անօգուտ պիտի լինի: Իրեն այսպիսի համարձակութեամբ խօսելու չյանդգնեցայ, բայց որչափ ցաւեցայ երբ Ժաննէզի և իր հիանալի նաւագից ինզճ և թշուառ միճակն լսեցի: Ինչ, այնչափ այրական յատկութեամբ եղական մարդիկ այս ձեռնարկին համար աննշան թաթառներու մէջ կորսուեցան. ներուի մեզ ըսել թէ կորսուեցան ապագային մէջ այս թշուառութեանց դարման մը գտնել ուղեւնուն համար: Բեռնային մօտենալով գիտնական մեծ շահ մը չկայ, բայց մեծ օգուտ է մարդկութեան համար այսպիսի փորձերու ձեռք չղարնելն, միայն բնական դժուարութեան մը յաղթելու համար, ընտիր անձինք անօգուտ տեղ այս մահաբեր երկիրներու մէջ կ'երթան կը կորսուին. իսկ հեռանքն...

Թարգմանեց
Հ. Ա. Ղ.

